

Andorranitat a “Blau de Prússia”

Marc Vila i Amigó

Prèvia

Quan el Toni Pol em va convidar a aquesta trobada anual d'andosins a Prada, estava en ple treball de relectura del llibre d'Albert Villaró *Blau de Prússia*, amb la intenció de trobar aquells elements d'andorranitat que creia imprescindibles per fer, del projecte de portar la novel·la al cine, un projecte cinematogràfic digne, honest amb l'obra, congruent i creïble des del punt de vista andorrà i entenedor per al públic general. Quan el Toni em va donar dos minuts al telèfon per posar títol a la meua intervenció, se'm va acudir el genèric *Andorranitat i globalització*, potser enlluernat per la càrrega *fashion* del segon mot, en contrast amb la hipotètica rusticitat del primer.

En veritat, però, estava pensant a posar en relleu els elements d'andorranitat que hi ha a la novel·la i el seu emparentament amb valors i problemes universals, en el benentès que el que sia que sigui l'andorranitat pugui ser entesa, i descrita —o reinventada—, en termes de suma concreta, en un lloc i moment determinats, d'alguns dels valors i problemes comuns a altres comunitats humanes.

Aquesta ponència és un primer intent de posar per escrit alguns elements d'andorranitat a *Blau de Prússia*. Els números entre parèntesi remeten a pàgines de la novel·la.

Una. La terra i la runa

Blau de Prússia comença amb el protagonista, l'Andreu, nen petit, guaitant astorat l'incendi de Meritxell el 1972 i acaba amb l'Andreu ja gran, retornant, amb alguna cosa als dits —la talla de la Verge—, a la runa refeta de l'església antiga de Meritxell. La trama pròpiament dita comença amb un camió que descarrega runa andorrana —deixalles, també humanes— a l'altre costat de la frontera, un dels centenars de camions que quotidianament ho fan (29, 32, 46).

Primer element d'andorranitat: teníem terra, gairebé només terra –ni petroli ni recursos naturals–; el nostre preparlament es va dir durant segles Consell de la Terra. Hi havia un vincle sagrat entre els homes i la terra, una adhesió sorda a les lleis sagrades de les muntanyes. Un vincle que ha estat triturat per la cobdícia, i ara tenim runa, exportem runa, se'ns coneix per les nostres deixalles, que el nostre propi cos no és capaç de reabsorbir...

Metafòricament, per tant, érem terra i hem esdevingut, nosaltres mateixos, runa.

Dues. La cobdícia i la pressa

L'antic amor a la terra del temps dels padrins ha mutat en cobdícia pels diners (135) i pressa per fer-los i per gastar-los. Ja no interessa cuidar la terra, mimar-la: cal exprèmer-la. El culte a les muntanyes i als boscos ha esdevingut culte a l'automòbil (24): cent habitants per cent dotze cotxes (263), els embussos i les retencions, la xarxa viària més saturada d'Europa (82).

Segon element d'andorranitat: érem potser l'Estat més immòbil d'Europa, permanentment quiet durant set segles, i ara hem fet de la mobilitat una mena de quinta-essència del nostre ésser. Toca moure's, transitar i fer-ho de pressa. Encabir i fer circular cotxes. Cotxes grossos, potents automòbils a tota pastilla, dins i fora d'Andorra, hi hagi o no mossos a l'aguait. Per això la fitxa policial del Maurici, el nou ric de la novel·la: conducció temerària, destrosses de béns comunals.

Tenim fins i tot Agència de Mobilitat. Perquè, de fet, no només ens volem moure nosaltres, sinó que en realitat vivim que es moguin els altres, que vinguin turistes, tants com en puguem fer venir fins al punt que la mobilitat pròpia i forana ha esdevingut gairebé el prerrequisit de la nostra nova identitat.

Tres. Padrins i néts

La cobdícia és, també, l'element que ha trencat el lligam generacional, que havia estat durant segles l'element que havia assegurat la pervivència d'Andorra com a país. Diu el vell Ventura Carles a la novel·la (248) que la generació que va entre entre la seva i la de l'Andreu, és a dir, la contemporània, ha estat un desastre, una calamitat. És la que ha acabat substituint els vells valors –el respecte a l'herència del temps vell (247), les tradicions austeres de la gent de muntanya (140), l'amor a la terra, per la cobdícia i l'ostentació.

De fet, es podria interpretar la novel·la tota sencera com la narració del viatge de l'Andreu cap a la seva redempció, en oposició al procés d'autodestrucció del Maurici –orfe de pare i mare–, el prototipus de nou ric fatxenda i ostentós. Un viatge en què l'Andreu va progressant amb l'ajut de les pistes –la saviesa– que li van donant els padrins –el Ventura Carles i el Jeroni Muntaner– i amb les seves pròpies intuïcions, com veurem més endavant, propiciades moltes vegades per les muntanyes o la neu. I com per casualitat, l'Albert Villaró pensa la novel·la sense cap personatge rellevant de la generació del mig.

Quatre. La monja laboral i el transfronterer sostenible

L'Albert Villaró fa una pinzellada sorneguera de dos subgrups humans que pul·lulen pel nostre Principat, més enllà, és clar, dels prototipus clàssics de *pijos andorrans* (Maurici), funcionaris (mestres, policies, administratius) i que constitueixen una part de la mà d'obra actual d'Andorra.

Primer grup: la gent que viu tota sola, amb la família ben lluny, que ha pujat a treballar i prou, que no es relaciona gairebé amb ningú, i que es passa els vespres tancada a casa xatejant per internet o mirant vídeos: les monges laborals (35).

Segon grup: els transfronterers sostenibles (166). Són sostenibles per oposició als anteriors en el sentit que són sempre a l'abast, viuen a la Seu i comarca; no vénen, penquen i marxen —o els fem marxar—, sinó que representen una mena de reserva sociològica permanent de força de treball.

Tot i ser només una idea apuntada i no desenvolupada al llibre, crec que no és pas trivial: potser l'Albert indica que, tot i que emprem normalment el mot *sostenible* per referir-nos a models de gestió, potser hauríem de posar més atenció a un altre eix d'andorranitat passada i potser futura: el bon veïnatge transfronterer com a garantia de dignitat de la interacció entre grups, de l'equanimitat en els intercanvis: si bé s'ha dit i repetit que la Seu depèn en bona mesura del veï andorrà, no està dit que no serà, o sigui ja, una mica a la inversa. No està pas dit que a cinquanta anys d'eclosió econòmica en puguin seguir setanta de decadència...

Cinc. La conformitat catòlica, el fatalisme o la cristianíssima resignació

L'Albert Villaró, un altre cop, només apunta la idea un parell de vegades, deixa anar com de passada el missatge sense treure'n gaire punta en perfilar alguns personatges secundaris: l'Enric, cunyat de l'Andreu i conseller general, que qual-sevol dia passarà a formar part de la legió de cremats, de desencantats (46); el gabinet de direcció de la policia, quan la mort del Maurici sembla que tanca la investigació de l'assassinat de la Cinta (188).

Però en realitat està present de forma constant en el tarannà del protagonista, l'Andreu, gairebé fins al final del llibre. Al principi de tot, l'Andreu se'ns presenta com un poli que s'ha fet poli perquè no té ni negoci familiar per heretar ni patrimoni immobiliari per viure de renda (18); abans de començar a eixorubir-se amb la investigació, quan confessa que en aquest món hem vingut a patir (80) i cap al final, poc abans de prendre la decisió definitiva, es considera conformista, col·laborador, mantenidor del sistema (323).

Elidà Amigó i Antoni Morell, al llibre editat l'any 1971, *693 anys després*, ja prenen nota d'aquest fenomen. En cito la introducció, pàgina 35:

“No tanquem els ulls a la disgregació del grup sociològic andorrà subsegüent a la pèrdua o dispersió dels valors aglutinadors, a una passivitat que es transmet de pares a fills, i que les noves generacions accepten gairebé confortablement, a una

certa frustració individual i col·lectiva i a un estrany fatalisme que pot abocar-se fins a la inhibició total.”

A risc de semblar agosarat, m'atreveixo a sostenir que és possible trobar, tot al llarg de la història dels andorrans, una certa vena fatalista, ja sigui en versió de temor reverencial catòlic, com en aquella altra que podríem dir-ne d'antropologia estoica muntanyenca; i que és possible connectar-la, també, amb aquell altre principi que al meu entendre sí que representa un element cert d'andorranitat: la presència immanent del principi d'inèrcia històrica que explica, en part, la pervivència d'Andorra sis segles igual a si mateixa, i el pòsit que això suposa en les generacions successives, inclosa la contemporània.

O dit d'altra manera, una de les raons per explicar la independència d'Andorra ha estat, des de sempre, el fet de tenir un copríncep bisbe allunyat del mercadeig territorial i de la temptació guerrera. L'altra cara d'això té a veure, però, amb el gigantisme espiritual encapsulat en poder temporal de l'església catòlica en aquest petit racó de món: no podien pas cinc mil andorranets pretendre variar gaire la inèrcia vaticana.

Sis. La neu

És la protagonista anònima de *Blau de Prússia*. L'Albert Villaró construeix el llibre sencer a l'entorn de l'espera i la posterior arribada de la nevada: el botiguer que lloga el pis a la morta (62) és el primer que ens ho anuncia al principi del llibre, però és sobretot l'Andreu, per a qui la neu, ni que sigui en forma d'idea, opera com una mena d'aclaridor mental. El tano, amb la seva olor de neu (109), el fa encertar en la primera pista de la investigació; una petita nevadeta premonitòria empeny l'Andreu a intimar amb l'Àlícia (162); la nit en què el vell Ventura posa l'Andreu sobre la pista definitiva de la talla, comencen a caure les primeres volves de neu del que serà la gran nevada que acompanyarà les vuitanta darreres pàgines del llibre (250), que coincideixen amb la resurrecció creativa –personal i professional– de l'Andreu.

Crec que val la pena destacar l'enorme valor simbòlic de la neu en termes d'andorranitat, en la mesura en què la neu, ella també, és la mateixa de sempre segle rere segle. Que era l'element, abans, que millor definia l'enclavament andorrà, mentre que ara és el principal element que fa possible l'arribada de turistes. Des d'un altre punt de vista, materialitza també aquell principi inercial que esmentava més amunt, i endolceix aquell altre element de fatalisme que hem examinat amb una pàtina de serenor còsmica.

Set. La marededéu inventada. Reinventar Andorra. Que ho facin millor els que puguin

Torno a recuperar, del llibre d'Elidà Amigó i Antoni Morell, *693 anys després*, un paràgraf de la introducció:

“Essent el nostre país una realitat complexa, com ho és tota societat en la qual els elements que la integren han d’organitzar-se per conviure, la mútua relació, la finalitat comuna, el caminar històricament plegats, creen la política, la sociologia, l’economia i fins i tot la religió.”

Reprenc aquesta idea, d’un curiós regust marxà, per connectar-la amb un dels moments àlgids de *Blau de Prússia*, el moment en què l’Andreu troba la talla de la Verge de Meritxell. Cito textualment, pàg. 269:

“Em pensava que en el moment de la troballa notaria l’eco de vuit segles de pregàries, un alè misteriós, la palpitació del sobrenatural, un pessigolleig místic. No vaig percebre cap expressió de la teofania, i sí una por immensa, una gran angúnia [...] havia llegit no sé on que les marededéus no es troben, sinó que s’inventen [...] calia acabar el que havia començat [...]

I poc després, pàg. 273: “Havia de continuar, completar la invenció.”

Al tram final de *Blau de Prússia*, l’Albert Villaró fa que l’Andreu es reinventi. La trobada de la talla esdevé un primer mirall de la seva reinvençió. La troballa que es tracta d’una còpia no frena el nou ímpetu creador del protagonista, sinó que dóna un sentit nou a la seva investigació: el darrer gest de l’Andreu –tornar la talla falsa a Meritxell– ja no és un gest de policia, sinó de ciutadà.

És el gest d’un ciutadà que convida els seus conciutadans a reinventar Andorra. Que són ells qui creen la política, la sociologia, l’economia i fins i tot la religió. Que això és el que importa de veritat: la continuació de la investigació només pot ser col·lectiva.

L’Andreu, i l’Albert, ja han fet el que han pogut, des de la seva visió de l’andorrانيتat. Que ho facin millor els que puguin. *Faciunt meliora potentes*, en versió autèntica llatina.

Marc Vila i Amigó
Advocat i editor